

Val på lika villkor?

En studie av tillgängligheten
vid de allmänna valen 2014

Myndigheten
för delaktighet

Myndigheten för delaktighet, 2014

Titel: Val på lika villkor?

Myndigheten för delaktighet Serie A 2014:15 (diarienummer 2014/0018)

Utredare: Magnus Lagercrantz

Citat hämtade från Rivkraft.

Rapporten finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se

Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

Postadress: Myndigheten för delaktighet, Box 1210, 172 24 Sundbyberg

E-post: info@mfd.se

Fax: 08-600 84 99

Telefon: 08-600 84 00

Rapportens disposition

Rapporten innehåller sju kapitel och börjar med en sammanfattning av de viktigaste slutsatserna. Sedan följer ett kapitel med bakgrund där syftet med uppdraget och funktionshinderspolitiken beskrivs kort för att sätta uppdraget i ett sammanhang. I kapitlet finns också en beskrivning av uppdrag och utredningar som pågår och som relaterar till val och demokratifrågor. Efter det följer ett kapitel om uppdragets genomförande utifrån fyra huvuddelar. Sedan beskrivs de aktiviteter som genomförts. Aktiviteterna beskrivs ganska utförligt och kan ses som en metodbeskrivning. Efter det kommer fyra kapitel med resultat, analys och slutsatser som följer de fyra huvuddelarna som beskrivs i uppdragets genomförande. Varje huvuddel är ett eget kapitel.

Innehåll

Rapportens disposition	3
Innehåll	4
Sammanfattning	6
Summary	10
Bakgrund	14
Syfte	14
Den svenska funktionshinderspolitiken.....	15
Relaterade uppdrag och utredningar.....	15
Uppdragets genomförande	19
Uppdragets fyra delar	19
Genomförda aktiviteter	19
Undersöka tillgängligheten	25
Europaparlamentsvalet.....	25
De nationella valen.....	27
Sammanfattande slutsatser för tillgängligheten vid valen 2014.....	30
Effekter av lagändring	32
Dispens vid valet 2010	32
Lösningarna 2014	32
Förändringar mellan valen	33
Sammanfattande slutsatser för effekter av lagändringen.....	33
Säkerställer full delaktighet?	35
Full delaktighet i de allmänna valen.....	35
Ytterligare möjligheter att säkerställa delaktighet.....	37
Tekniska lösningar och hjälpmedel	38
Sammanfattande slutsatser för att säkerställa full delaktighet.....	38
Ytterligare åtgärder	39
Lokalernas grundläggande tillgänglighet	39
Ökad kunskap.....	39
Enhetliga riktlinjer och standarder.....	40
Valsedlarnas utformning.....	40
Utredning av tekniska möjligheter.....	41

Förbättrad information till medborgarna	41
Val på lika villkor?	43
Resultatet från inventeringen av röstnings- och vallokaler i samband med EU-valet.....	44

Sammanfattning

Att kunna delta i de allmänna valen på lika villkor är en mänsklig rättighet och grundläggande i demokratin. År 2014 har beskrivits som ett supervalår då både val till Europaparlamentet och de nationella valen genomfördes. I januari genomfördes en ändring i vallagen som innebär att kommuner inte längre kan söka dispens för att få använda röstnings- eller vallokaler som har brister i tillgängligheten.

Dåvarande Handisam fick i januari 2014 i uppdrag av regeringen att genomföra en studie av tillgängligheten till röstnings- och vallokaler under de allmänna valen 2014. Resultaten i studien visar att det fanns brister kvar i tillgängligheten i röstnings- och vallokalerna, trots ändringen av vallagen. Vid EU-valet visade ett stickprov att de flesta röstnings- och vallokaler brast i någon eller några aspekter av tillgängligheten. Samtidigt hade väldigt få lokaler många brister i en och samma lokal. Ofta handlade det om brister som är enkla att åtgärda. Här några exempel:

- Valsedlarna var i 21 procent av de inventerade lokalerna dåligt placerade.
- Det saknades tillräckligt med utrymme bakom röstningsskärmarna i 36 procent av lokalerna.
- Skyltar, symboler och texter var svåra att upptäcka eller läsa i 30 procent av lokalerna.
- I endast 36 procent av lokalerna fanns det ett parfymförbud.

Men det fanns också exempel på tillgänglighetsaspekter där brister inte förekom lika ofta, exempelvis hade 89 procent bra ljudförhållanden och i 88 procent av lokalerna fanns låga röstningsskärmar. Det fanns också en del brister som kan härledas till lokalens grundläggande tillgänglighet. Denna typ av brister förekom i något mindre utsträckning än de enkla bristerna. Här några exempel:

- Nästan alla, 95 procent, av de inventerade lokalerna hade tillräckligt breda dörrar.
- I 86 procent av vallokalerna och röstningslokalerna gick det att ta sig mellan rummen utan att behöva använda trappor.
- Vägen fram till entrén var tillgänglig vid 89 procent av lokalerna.
- I 13 procent av lokalerna fanns för höga trösklar inomhus.

De brister som framkom vid EU-valet var liknande vid de nationella valen. En av tre väljare med funktionsnedsättning som svarade på en enkät upplevde brister i tillgängligheten vid de nationella valen. Den mest förekommande problematiken handlar om valsedlarna, där drygt fyra av tio av de som upplevde brister pekar mot valsedlarnas placering och utformning.

Var tredje upplevde svårigheter med röstbåsen och var fjärde hade svårigheter kopplat till informationen vid röstnings- eller vallokalen. Vad gäller lokalens grundläggande tillgänglighet var det något färre som upplevde svårigheter, 21 procent hade svårt att ta sig runt i lokalerna och 18 procent svårt att överhuvudtaget komma in i lokalen.

När det gäller de lokaler som sökte och fick dispens vid valet år 2010 hade hälften av de 17 lokalerna som var aktuella valts bort till valen 2014. Den andra hälften hade åtgärdat bristerna antingen redan vid valet 2010 eller nu inför valen 2014. Samtidigt finns exempel på andra lokaler som hade brister vid valen 2014 som är identiska med de brister som var grund för dispens 2010 ett sådant exempel är lokaler med trappor som saknar hiss.

Ändringen i vallagen har inte fått den effekten att alla röstnings- och vallokaler var tillgängliga men den har direkt påverkat de lokaler som sökte och fick dispens 2010 till bättre tillgänglighet. Lagändringen är en mycket viktig strukturell ändring som skickar tydliga signaler om att tillgänglighet är prioriterat. Myndigheten för delaktighet bedömer att ändringen sannolikt kommer få positiv effekt på längre sikt.

Att säkerställa delaktigheten till de allmänna valen handlar om mer än lokalerna och valsedlar. Ett område som lyfts i flera sammanhang är vikten av tillgänglig information. Av de svarande i enkäten var det 44 procent som tyckte informationen från myndigheter och kommuner var tillgänglig för dem. Något fler, 52 procent tyckte att informationen från medierna var tillgänglig och 48 procent tyckte partiernas information var tillgänglig. Resultatet visar att det finns en del kvar att göra också kring tillgängligheten till information.

Det finns brister kvar i den fysiska miljön men arbetet där har kommit lite längre än på andra områden. Valkanslierna lyfte samma sak, att den fysiska tillgängligheten som exempelvis trösklar, trappor, dörrar med mera inte är det svåraste utan att det behövs mer kunskap om tillgänglighet utifrån kognition, psykiska funktionsnedsättningar och det som beskrivs som ”osynligt”.

Utifrån resultaten har Myndigheten för delaktighet identifierat ett antal åtgärdsområden som skulle förbättra tillgängligheten till valen framöver.

Lokalernas grundläggande tillgänglighet måste förbättras. De lokaler som används som röstnings- och vallokaler är ofta skolor, bibliotek, kulturhus, ungdomsgårdar etc. vilka måste ha en bättre tillgänglighet i grunden. En bättre tillgänglighet ökar möjligheterna för många personer med olika funktionsnedsättningar att kunna använda lokalerna också till andra aktiviteter utöver valen. Att välja bort lokaler vid valen på grund av bristande tillgänglighet är inte den bästa lösningen. Istället måste kommunerna systematiskt arbeta med

tillgängligheten i sina lokaler så att de går att använda som röstnings- och vallokaler.

Ökad kunskap behövs hos de aktörer som ansvarar för och genomför valen för att röstnings- och vallokalerna ska öka i tillgänglighet. Hinder som specifikt uppstår i situationen då lokalen används som röstnings- eller vallokal förekommer vid valen och är ofta enkla att undvika. Bättre kunskap och ökad medvetenhet skulle kunna bidra till att slippa att sådana hinder existerar i framtida val.

Enhetliga riktlinjer och standarder skulle kunna underlätta i arbetet med att säkerställa tillgängligheten. Standarder eller riktlinjer skulle ge vägledning i valet av lokaler, kring rutiner och möblering av lokalen. Enhetliga riktlinjer skulle också motverka skillnader mellan olika kommuner och röstnings- och vallokaler. Samt kunna ligga till grund för att genomföra kunskapsökande insatser på området.

Valsedlarnas utformning behöver utredas vidare och möjliga förbättringar till valen 2018 måste ses över. I dagens system finns brister i möjligheten för personer att vara säkra på att de röstat på det som avsågs, kunna personrösta eller behålla sin valhemlighet. Det är hinder som kan få allvarliga konsekvenser och innebär att alla inte kan rösta på lika villkor.

Utredning av tekniska möjligheter bör genomföras för att se över hur det skulle kunna öka möjligheten till delaktighet i valen framöver. Det behövs mer kunskap och innovation kring hur teknik kan användas för att underlätta för personer med funktionsnedsättning i de allmänna valen.

Förbättrad information till medborgarna är nödvändig för att kunna säkerställa möjligheten för alla att ta del av den information som omger ett val. Att kunna rösta på lika villkor handlar också om att kunna göra ett val baserat på att ha kunnat ta del av information från myndigheter och kommuners, partiernas budskap och politiska debatter. Därför krävs ytterligare satsningar mot valen 2018 för ökad tillgänglighet till informationen kring valen.

Valsituationen medger ännu inte full delaktighet för alla medborgare att rösta. Många vallokaler hade fortfarande brister i tillgängligheten, åtminstone i något avseende. Ändringen i vallagen utgör ett nödvändigt förtydligande av prioriteringar, men det behövs fortfarande mer kunskap, riktlinjer och nya lösningar för att möjliggöra för alla att kunna rösta på lika villkor. Dessutom sträcker sig möjligheten till lika förutsättningar att delta i val utanför självaste röstnings- eller vallokalen. Framförallt finns ett behov av tillgänglig information från medier, myndigheter, kommuner och partier. Med ökad medvetenhet finns möjligheter att få bort många av de enkla hinder som beskrivits redan till det aviserade extra valet i mars 2015. Framförallt finns det utifrån åtgärdsområdena

goda möjligheter att till valen 2018 ha mycket bättre förutsättningar för att säkerställa delaktigheten till de allmänna valen för alla, oavsett funktionsförmåga.

Summary

Being able to participate in general elections on equal terms is a human right and fundamental in a democratic society. The year 2014 has been described as a "super election year" as both elections to the European Parliament and national elections were held. In January, an amendment to the Elections Act came into force which entails that municipalities can no longer seek exemption to use voting or election premises that have accessibility deficiencies.

The authority at the time, Handisam, was in January 2014 commissioned by the Government to conduct a study of the accessibility in voting and election premises during the general elections of 2014. The results show that, despite the changed law, there still were deficiencies in the accessibility to the voting and election premises. At the EU election, random inspections show that most voting and election premises were deficient in one or several aspects of accessibility. At the same time, very few premises had several deficiencies in one and the same location. The deficiencies are often very easy to remedy. Some examples:

- The ballot papers were placed badly in 21 per cent of the inspected premises.
- There was a lack of space behind the voting screens in 36 per cent of the premises.
- Signs, symbols and texts were difficult to discover or read in 30 per cent of the premises.
- Only 36 per cent of the premises had a perfume ban.

However, there were also examples of accessibility aspects where deficiencies were not as frequently occurring, e.g., 89 per cent had good audio conditions and in 88 per cent of the premises there were low voting screens. There were also some deficiencies that were due to the basic accessibility of the premises. These types of deficiencies occur somewhat less than the simple deficiencies. Some examples:

- Almost all, 95 per cent of the inspected premises had wide enough doors,
- In 86 per cent of the cases it was possible to move between the rooms without having to use stairs.
- The area leading up to the entrance was accessible for 89 per cent of the premises.
- In 13 per cent of the premises there were excessively high thresholds indoors.

The deficiencies that were evident for the EU election were similar to those of the national elections. One of three voters with disabilities who answered a questionnaire experienced inadequate accessibility in connection with the election. The most common problem was to do with the ballot papers, where

approximately four in ten of those experiencing deficiencies point out the design and placement of the ballot papers.

Every third person experienced difficulties with the voting booths and every fourth person found difficulties connected to the information at the voting or election premises. Fewer people had issues with the basic accessibility of the premises, 21 per cent found it difficult to move inside the premises and 18 per cent found it hard to even enter the premises.

Regarding the premises that sought and were given exemptions for the election in 2010, half of the 17 premises in question had been removed in favour of other premises for the elections of 2014. The other half had corrected the deficiencies either for the election in 2010 or in advance of the elections in 2014. At the same time there are examples of other premises that had deficiencies during the elections in 2014 that are identical to the deficiencies that were the basis for exemptions in 2010, an example being premises with stairs and no lift.

The amendment to the Elections Act has not had the effect that all voting and election premises are accessible, but it has directly affected the premises that sought and were given exemptions in 2010 with the result of better accessibility. The law amendment is a very important structural change which sends clear signals that accessibility is a priority. The Swedish Agency for Participation assesses that the change will likely have a positive long-term effect.

Ensuring participation in the general elections is about more than the premises and ballot papers. One area that is highlighted in several contexts is the importance of accessible information. Of those who answered the questionnaire, 44 per cent thought information from authorities and municipalities was accessible to them. Slightly more, 52 per cent, thought that information from the media was accessible and 48 per cent thought that the parties' information was accessible. The results show that there is plenty left to do regarding accessibility to information.

There are still deficiencies in the physical environment but the work there has reached further than in other areas. The election secretariats highlight the same issues, that the physical accessibility such as thresholds, stairs, doors etc. is not the most difficult, but that we need more knowledge on accessibility from the perspective of cognition, mental disabilities and that which is described as "invisible".

Based on the results, the Swedish Agency for Participation has identified a number of action areas that could improve accessibility for future elections.

The basic accessibility of the premises must be improved. Premises used for voting or election purposes are often schools, libraries, culture centres, youth

centres, etc., which must have better basic accessibility. Better accessibility increases the possibilities for many people with different disabilities to use the premises for other activities beyond elections. Choosing not to use premises for elections due to inadequate accessibility is not the best solution. Instead the municipalities must systematically improve accessibility in their premises so that they can be used for voting and elections.

Increased knowledge is needed among the actors who are responsible for and conduct the elections so that voting and election premises shall be more accessible. Obstacles occurring specifically in situations when the premises are used for voting or elections occur at the time of election and are often easy to avoid. Better knowledge and increased awareness could contribute to avoid such obstacles in future elections.

Uniform guidelines and standards could facilitate the efforts with ensuring accessibility. Standards or guidelines could provide guidance when choosing premises, setting routines and furnishing the premises. Uniform guidelines could also counteract differences between different municipalities and voting and election premises. It could also be a basis for conducting knowledge-seeking efforts in the area.

The design of the ballot papers needs to be investigated further and possible improvements ahead of the 2018 must be discussed. Today's system has deficiencies in the possibility for people to be sure that they voted the way they intended, to be able to vote for an individual candidate or keep their vote a secret. These are obstacles that can have serious consequences and implies that not everyone can vote on equal terms.

An investigation of technical possibilities should be conducted in order to see if it could increase the possibility of participation in future elections. More knowledge and innovation regarding how technology can be used is needed in order to make it easier for people with disabilities to participate in the general elections.

Improved information to citizens is necessary in order to ensure everyone's possibility of accessing the information that comes with an election. Being able to vote on equal terms is also about making a choice based on the information given by authorities and municipalities, party messages and political debates. This is why further efforts are needed for the elections in 2018 for increased accessibility to voting information.

The election situation does not yet permit full participation for all citizens to vote. Many election premises still have inadequate accessibility, at least in one aspect. The amendment of the Elections Act is a necessary clarification of priorities, but there is still a need for more knowledge, guidelines and new

solutions for enabling everyone to vote on equal terms. Furthermore, the possibility of equal opportunities in participating in an election goes beyond the actual voting or election premises. There is primarily a need for accessible information from media, authorities, municipalities and parties. With increased awareness there are possibilities to remove many of the simple obstacles described, as early as in time for the announced extra election in March 2015. Primarily, based on the action areas, there is real potential for having better conditions by 2018 to ensure participation in the general elections for everyone, regardless of ability.

Bakgrund

Handisam fick i januari 2014 i uppdrag¹ av regeringen att genomföra en studie av tillgängligheten till röstmottagningsställen under de allmänna valen 2014. Detta uppdrag har sedan 1 maj 2014 tagits över av Myndigheten för delaktighet som är en sammanslagning av Handisam och delar av Hjälpmedelsinstitutet. Uppdraget relaterar till övergripande mål i funktionshinderspolitiken och också till flera andra uppdrag som pågår.

Syfte

Att kunna delta i valen och rösta är grundstenar i demokratin. Till och med de snävare definitionerna av demokrati omfattar fria och öppna val. Samtidigt är demokratibegreppet i de flesta sammanhang idag bredare än så. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna liksom konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter innehåller en rad rättigheter som direkt eller indirekt utgör grunden för en demokratisk samhällsbyggnad. Utöver själva rösträtten handlar det om åsiktsfrihet, yttrandefrihet, utbildning, mötes- och föreningsfrihet.²

För att kunna säkerställa dessa rättigheter är de övergripande strukturerna, ett måste. Det handlar bland annat om att Sveriges lagar inte ger något utrymme som kan kompromissa med rättigheterna. I januari 2014 trädde en ändring i vallagen i kraft som innebär att en kommun inte längre kan söka dispens för att få använda en lokal med bristande tillgänglighet.

Med anledning av lagändringen gavs Myndigheten för delaktighet i uppdrag att genomföra en studie för att förbättra kunskapsunderlaget om deltagande i allmänna val för personer med funktionsnedsättning. Uppdraget beskriver att det är viktigt för att följa upp konsekvenserna av lagändringen och för att öka kunskapen om tillgängligheten till röstmottagningsställen. Kunskapen bör ligga till grund för bedömning av behovet av eventuella ytterligare åtgärder på området.³

Att kunna delta i valen är en grundläggande rättighet, samt en förutsättning för full delaktighet i samhället för alla, vilket också är funktionshinderspolitikens slutgiltiga målsättning.

¹ Justitiedepartementet Ju2014/587/D

² Regeringens webbplats för mänskliga rättigheter www.manskligarattigheter.se

³ Justitiedepartementet Ju2014/587/D

Den svenska funktionshinderspolitiken

Den svenska funktionshinderspolitiken utgår ifrån de nationella mål som fastslogs år 2000 i Från patient till medborgare - en nationell handlingsplan för handikappolitiken. Målen, en samhällsgemenskap som grund, ett samhälle som utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhället och jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, män och kvinnor med funktionsnedsättning.

Handlingsplanen löpte ut 2010 men målen ligger fast och i genomförandestrategin för funktionshinderspolitiken 2011-2016. Strategin styr funktionshinderspolitiken de närmsta åren och innehåller också inriktnings- och delmål för ett antal prioriterade politikområden.⁴ Funktionshinderspolitikens inriktning är att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet. Detta är det så kallade funktionshindersperspektivet, att funktionshinder uppstår i mötet mellan en individ och en situation/miljön. Det är dessa funktionshinder som ska undanröjas.

Sedan 2009 gäller också FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i Sverige.⁵ Konventionen innehåller inga nya rättigheter utan förtydligar de mänskliga rättigheterna i relation till personer med funktionsnedsättning. De nationella målen och konventionen är grunden i den svenska funktionshinderspolitiken.

Konventionens artikel 29 handlar specifikt om rätten till deltagande i det politiska och offentliga livet. Där fastslås bland annat att konventionsstaterna ska säkerställa att personer med funktionsnedsättning effektivt och fullständigt kan delta i det politiska och offentliga livet på lika villkor. Konventionen lyfter också fram rätten att kunna rösta hemligt, att vara kandidater i val och att säkerställa att valprocedurer, anordningar och material är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning.⁶

Relaterade uppdrag och utredningar

Ytterligare ändringar i valsystemet

Ändringen i vallagen som tar bort möjligheten att söka dispens för brister i tillgängligheten är en av flera ändringar som har som syfte att förenkla röstningsförfarandet och säkerställa rätten att rösta. De ytterligare ändringarna har också fått positiva kommentarer av FN i de rekommendationer som lämnats

⁴ Socialdepartementet (2011) En strategi för genomförandet av funktionshinderspolitiken 2011-2016

⁵ FN Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

⁶ FN Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

på Sveriges rapport kring arbetet med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.⁷

Ändringarna kommer träda i kraft 1 januari 2015. I praktiken skiljer det sig om ändringarna kommer gälla vid det aviserade extra valet i mars 2015.

De ändringar som relaterar till uppdraget är:

- Personer som på grund av sjukdom, funktionsnedsättning eller ålder inte själva kan ta sig till sin vallokal eller röstningslokal, ska erbjudas möjlighet att få lämna sina röster till kommunala ambulerande röstmottagare.⁸ Ändringen kommer gälla vid det extra valet i mars.
- Det ska tydliggöras i lag att en väljare som inte själv kan göra i ordning sina röster får anlita inte bara röstmottagarna utan även någon annan person som biträde vid röstningen. Detta gäller i praktiken redan i dag men står inte i lagen.⁹
- Det ska vara lätt för alla väljare att välja rätt valsedel. För att förenkla för väljare som har svårt att läsa och för att minska risken för sammanblandning har regeringen därför föreslagit att partierna ska få använda sin partisymbol på valsedlarna.¹⁰ Ändringen kommer inte att gälla vid det aviserade extra valet i mars.

Uppdrag till SCB

Statistiska centralbyrån (SCB) har fått ett uppdrag att utföra studier om det svenska valdeltagandet, valdeltagande bland personer med funktionsnedsättning samt vilka som blir nominerade och valda.¹¹ Resultatet från detta uppdrag kommer dels ge en nationell bild av valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning, dels ge en bild av hur situationen ser ut bland valda personer med funktionsnedsättning.

Uppdraget kommer att rapporteras i olika etapper under 2015 till 2016. För att få en bredare bild av delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i samband med valet och deltagande i demokratin är de resultat som SCB tar fram

⁷ Committee on the Rights of Persons with Disabilities Concluding observations on the initial report of Sweden

[http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20\(pdf\)](http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20(pdf))

⁸ Prop. 2013/14:124 Ökad effektivitet, säkerhet och tillgänglighet i valförfarandet

⁹ Prop. 2013/14:124 Ökad effektivitet, säkerhet och tillgänglighet i valförfarande

¹⁰ Prop. 2013/14:48 Proportionell fördelning av mandat och förhandsanmälan av partier i val

¹¹ Regeringen pressmedelande 2014-10-12 <http://www.regeringen.se/sb/d/18527/a/246579>

mycket viktiga och bidrar till en helhetsbild som uppdraget i denna rapport också är en del av.

Demokratiutredningen 2014

I mitten av 2014 tillsattes en utredning som enligt kommittédirektivet ska: analysera behovet av och utarbeta förslag till åtgärder för att öka och bredda engagemanget inom den representativa demokratin och för att stärka individens möjligheter till delaktighet i och inflytande över det politiska beslutsfattandet mellan de allmänna valen.

Utredaren ska bland annat:

- föreslå åtgärder som kan bidra till att fler personer erbjuds respektive väljer att åta sig politiska förtroendeuppdrag,
- analysera formerna för delaktighet och inflytande mellan valen och identifiera samhällsförändringar som kan påverka det demokratiska deltagandet på sikt,
- föreslå åtgärder som kan stärka individens möjligheter till delaktighet och inflytande under mellanvalsperioder, och
- belysa frågor om ungas politiska representation, delaktighet och inflytande.

Utredaren ska föreslå de författningsändringar och andra åtgärder som bedöms befogade. Det ingår dock inte i uppdraget att föreslå ändringar i grundlag eller i riksdagsordningen. Uppdraget ska redovisas 15 december 2015.¹²

Uppdraget innehåller ett par skrivningar om personer med funktionsnedsättning men utöver dessa har också Myndigheten för delaktighet träffat utredningen. Ambitionen hos utredningen är att integrera frågor och perspektiv som rör personer med funktionsnedsättning och ser det som en viktig del i arbetet. Bland annat ingår Myndigheten för delaktighet i den expertgrupp som knutits till utredningen.

Införandet av e-röstning

Frågan om e-röstning har under ett antal år varit aktuell. I nuläget har 2011 års vallagskommitté ställt sig positiv till att försök med e-röstning genomförs vid 2018 års val och föreslår att regeringen tillsätter en utredning med uppdrag att överväga förutsättningarna för att införa ett e-röstningsförfarande.¹³ En eventuell utredning har ännu inte beslutats.

Myndigheten för delaktighet (Handisam) har tidigare lämnat ett yttrande, tillika Användningsforums, där det lyfts att eventuella utredningar måste innehålla ett

¹² Kommittédirektiv 2014:111

¹³ Vallagskommitté 2011

tydligt perspektiv där tillgänglighet är en nyckelaspekt, de eventuella möjligheter som skulle kunna finnas med e-röstning för många med funktionsnedsättning är helt beroende av att det system som eventuellt tas fram är tillgängligt och användbart.¹⁴

Uppdrag till Myndigheten för tillgängliga medier

Under 2014 drev stiftelsen för lättläst webbplatsen ”Alla väljare” som innehöll lättläst information i samband med valen 2014. Då det är av stor vikt också mellan valen, har Myndigheten för tillgängliga medier fått i uppdrag av regeringen att fortsätta driva webbplatsen även mellan valen.¹⁵

Uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) har fått ett uppdrag som består av flera delar. En av delarna i uppdraget handlar om att genomföra insatser så att flickor, pojkar, unga kvinnor och män ska få bättre kännedom om sina möjligheter till inflytande på lokal nivå. Fokus ska ligga på att informera om möjligheterna att lämna medborgarförslag och att stödja barn och unga att i högre utsträckning lämna sådana förslag. I uppdraget nämns explicit att detta ska gälla oavsett funktionsförmåga. I uppdraget ingår också att ta fram stödmaterial riktat till lärare om hur man kan ta upp frågor om demokrati och inflytande. I denna del ska MUCF samråda med Myndigheten för delaktighet.¹⁶

¹⁴ Handisam och Användningsforum yttrande 2012/0047

¹⁵ Justitiedepartementet Ju2014/6942/D

¹⁶ Utbildningsdepartementet U2014/3352/UC

Uppdragets genomförande

Uppdraget till Myndigheten för delaktighet består av fyra olika delar som ska utredas. För att göra det har ett antal olika aktiviteter genomförts. Tanken har varit att en variation av olika metoder och aktiviteter ger den bästa bilden.

Uppdragets fyra delar

- Handisam ska **undersöka tillgängligheten till vallokaler och röstningslokaler** för förtidsröstning under Europaparlamentsvalet och de nationella allmänna valen 2014.
- I uppdraget ingår att **analysera effekterna av de ändringar** i vallagen (2005:837) som träder i kraft den 28 januari 2014 och som innebär att kraven på tillgänglighet till val- och röstningslokaler skärps.
- Handisam ska **bedöma om tillgängligheten** till val- och röstningslokaler **säkerställer möjligheten till full delaktighet** i de allmänna valen.
- I uppdraget ingår även att **undersöka behovet av ytterligare åtgärder** för att förenkla **röstningsförfarandet** och förbättra tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning.

Utifrån dessa delar har Myndigheten för delaktighet genomfört ett antal aktiviteter för att kunna ge en bild kring varje del. Varje del presenteras separat längre fram i denna rapport.

Genomförda aktiviteter

Checklista för tillgänglighet

I och med ändringen i vallagen skapades ett tryck kring frågan om tillgänglighet och val. Många kommuner efterfrågade stöd i arbetet med att tillgängliggöra lokalerna. För att ge ett underlag som stöd för kommunernas arbete med att göra sina röstnings- och vallokaler tillgängligare arbetade Handisam fram en checklista¹⁷ utifrån myndighetens skrift Riv hindren¹⁸ och Boverkets föreskrifter om Enkelt avhjälpta hinder.¹⁹

Checklistan beskriver inte alla aspekter som är nödvändiga för att säkerställa full tillgänglighet, utan ett urval av prioriterade aspekter och omfattar endast det som är ett kommunalt ansvar.

¹⁷ <http://www.mfd.se/publikationer/informationsmaterial/checklista-for-tillgangliga-vallokaler/>

¹⁸ <http://www.mfd.se/publikationer/informationsmaterial/riv-hindren-riktlinjer-for-tillganglighet/>

¹⁹ BFS 2013:9 HIN 3

Samma checklista utgjorde också en grund för att undersöka tillgängligheten till röstnings- och vallokaler i samband med EU-valet.

Stickprov i samband med Europaparlamentsvalet

Vid valen 2014 användes cirka 6 000 vallokaler och cirka 3 000 lokaler för förtidsröstning.²⁰ En total inventering av tillgängligheten av lokalerna skulle ta enorma resurser i anspråk och gavs inte möjlighet till inom ramen för uppdraget. Alternativet att fråga valkanslierna eller valnämnderna om tillgängligheten, genom exempelvis enkäter, övervägdes. Detta skulle ha gett en helhetsbild, men skulle haft lägre validitet i och med att det skulle vara en uppskattning av tillgängligheten snarare än den faktiska tillgängligheten. Vid undersökning av den faktiska tillgängligheten ger inventeringar på plats högre validitet i resultatet. Handisam valde att göra inventeringar genom stickprov för att undersöka tillgängligheten.

Utifrån checklistan genomfördes inventering av 177 stycken lokaler i 22 olika kommuner under EU-valet. Inventeringarna genomfördes av 22 tillgänglighetskonsulter. Varje konsult inventerade totalt åtta lokaler, fyra förröstningslokaler innan valdagen med början 7 maj samt fyra vallokaler under valdagen 25 maj.

Urvalet av kommuner baserades på att det skulle vara olika storlek och ha en geografisk spridning. En annan aspekt var tillgången till tillgänglighetskonsulter i kommunen. Lokalerna som inventerades varierade mycket, men den vanligaste var skolor och bibliotek. I övrigt var det exempelvis folkets hus, bygdegårdar, sjukhus, ungdomsgårdar, kultur hus, äldreboenden med mera.

Intervjuer med valkanslier

För att kunna se vilka ytterligare åtgärder som kan behövas är det viktigt att veta vad som är de största utmaningarna i arbetet med att göra valen tillgängliga för alla. Myndigheten för delaktighet genomförde därför tio djupintervjuer med valkanslier. Intervjuerna fokuserades på frågor kring hur organisationen ser ut, hur val av lokaler genomförs, vilken uppfattning man har kring tillgänglighet, arbetssätt och vilken kompetensnivå kring tillgänglighet som fanns, vilket stöd man fick i arbetet samt förslag på vad som skulle behövas för att ta nästa steg i arbetet med att göra vallokaler tillgängliga.

Intervjuerna genomfördes tätt efter EU-valet, dvs. innan de nationella valen. Intervjupersonerna var ansvariga på valkanslierna. Vissa intervjuer

²⁰ Valmyndigheten

Valen 14 sept: <http://www.val.se/val/val2014/statistik/index.html#rostmottagn>

Valet 25 maj: <http://www.val.se/val/ep2014/statistik/index.html#rostmott>

genomfördes med flera personer från kansliet. Syftet var att få en bild från de som praktiskt genomförde valen på kommunal nivå.

Enkät till väljare med funktionsnedsättning

Vid de nationella valen valde Myndigheten för delaktighet undersöka tillgängligheten utifrån hur väljarna upplevde tillgängligheten. En enkätundersökning till personer med olika typer av funktionsnedsättningar genomfördes inom ramen för den panel "Rivkraft" som Myndigheten för delaktighet driver. I Rivkraft finns 1 638 deltagare varav 1 226 svarade på enkäten om valet vilket ger en svarsfrekvens på 76 procent. Enkäten skickades ut 14/10 2014.

Det saknas idag en standardiserad definition på den mycket heterogena gruppen personer med funktionsnedsättning. Detta gäller både på nationell och på internationell nivå. Att prata om personer med funktionsnedsättning är i sig en homogenisering och en standardiserad definition skulle endast vara av värde i fråga om statistik. I övrigt är det mycket viktigt att förstå att det inte är grupp där alla har lika, variationen på vilka hinder man möter är stor. I fråga om statistik gör ändå avsaknaden av en standardiserad definition det är svårt att få fram ett urval i undersökningar som kan sägas representativt för gruppen personer med funktionsnedsättning. Problemet skulle kunna lösas om en standarddefinition togs fram som omfattade korrekta andelar som har en specifik funktionsnedsättning i befolkningen. Detta skulle inte bli perfekt, exempelvis är inte funktionsförmåga statistiskt, vad ska räknas som funktionsnedsättning är en komplicerad fråga, samt att funktionshinderspolitikens fokus är funktionshinder dvs. vilka upplever hinder snarare än vilka som har en funktionsnedsättning.

Resultaten i Rivkraft ska således inte ses som representativt för alla med funktionsnedsättning i Sverige. Det finns också andra aspekter som bör beaktas i tolkningen av resultaten från Rivkraft. Generellt sjunker deltagandet i enkäter bland unga, detta gäller också Rivkraft där andelen unga personer är låg. Enkätmetoden i sig innehåller också problem där det aldrig går att anta att alla finns representerade, många kan helt enkelt inte delta i enkäter av olika skäl. Exempelvis är telefonintervjuer är inte tillgängliga för döva, webbenkäter passar inte alla, själva frågornas formulering är ofta inte tillgängliga för många personer med utvecklingsstörning med mera. Annan problematik finns kopplat till undersökningarnas storlek. Det är mycket ovanligt att urvalen är så pass stora att de kan brytas ner och bli representativt för olika grupper med olika funktionsnedsättningar. Trots problematiken med enkätmetoden och representativitet ger det ändå mycket information. Enkäter bör inte förkastas utan snarare kompletteras med andra metoder och källor.

Rivkraft genomförs som webbenkät med möjlighet att svara på papper, frågorna strävar efter att vara begripliga och hela enkäten teckentolkas i film. Strävan är så tillgänglig som möjligt men det finns mycket utforskat när det gäller

undersökningar, enkäter, tillgänglighet och personer med olika funktionsnedsättningar

I Rivkraft finns också en större andel kvinnor än i befolkningen generellt. När det gäller andelar utifrån typ av funktionsnedsättning är de största andelarna personer med nedsatt rörelseförmåga, hörselnedsättning, synnedsättning och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Sedan personer med läs och skrivsvårigheter, psykiska nedsättningar. Många har också angett annan funktionsnedsättning vilket ofta handlar om olika typer av svår allergi eller överkänslighet mot exempelvis elektromagnetiska fält. De minsta andelarna består av personer med lindrig utvecklingsstörning. Det är också en stor andel som angett att man minst har två funktionsnedsättningar.

Tabell 1 Andelar utifrån typ av funktionsnedsättning deltagare i Rivkraft.

Typ av funktionsnedsättning	Andel av svarande
Synnedsättning	20 %
Blind	4 %
Hörselnedsättning	28 %
Döv	5 %
Nedsatt rörelseförmåga	35 %
Neuropsykiatrisk funktionsnedsättning	17 %
Psykisk funktionsnedsättning	12 %
Lindrig utvecklingsstörning	2 %
Läs- och skrivsvårigheter	8 %
Svårigheter att tala	2 %
Annan funktionsnedsättning	23 %

Urvalet i Rivkraft är baserat på frivillighet. Det betyder att deltagarna är aktiva och förmodligen har ett intresse för att just förändra funktionshinderspolitiken och situationen för personer med funktionsnedsättning. Engagemang och medvetenhet kan påverka resultaten.

Samtidigt är Rivkraft unik i sitt slag där möjligheten att få fram vad som specifikt hindrar personer med olika funktionsnedsättningar finns. Att komma så "nära" hindren är omöjligt i många större undersökningar där andelen med

funktionsnedsättning ändå blir relativt liten och frågorna är för övergripande för att identifiera specifika hinder. Rivkraft ska ses som en stor undersökning, den enda vi har med enbart personer med olika funktionsnedsättningar, som kan fånga specifika hinder i olika situationer. Enkäten var utformad så att resultaten ger inspel till hur tillgängligheten upplevdes, vilka brister som fanns, men också om förändringar märkts av sedan valet 2010 och vad som behövs ytterligare för att säkerställa delaktigheten till valen framöver.

Samråd och Workshop med funktionshindersrörelsen

I uppdraget beskrivs att samråd ska genomföras med relevanta funktionshindersorganisationer. Myndigheten för delaktighet träffade och diskuterade uppdraget med representanter för de paraply- och samordnande organisationer som finns, Handikappförbunden, Lika Unika och Nätverket unga för tillgänglighet. De fick också möjlighet att komma med inspel på rapporten.

Utöver samråd genomfördes en workshop där fler funktionshindersorganisationer deltog. Myndigheten för delaktighet ser funktionshindersorganisationerna som mycket viktiga, eftersom de tidigast fångar in sina respektive medlemmars upplevelse av valen. Syftet med workshopen var att samla in vad de olika organisationerna hade fångat upp kring tillgänglighet i samband med valen. Det var också en del av syftet att hämta in den kunskap om problem och lösningar som finns bland funktionshindersorganisationerna. Till workshopen bjöds funktionshindersorganisationerna in brett och alla förbund gavs möjlighet att delta. Representanter från Lika Unika, Handikappförbunden, Afasiförbundet, DHR, Synskadades Riksförbund (SRF), Sveriges dövas riksförbund (SDR), Unga rörelsehindrade, Strokeförbundet, Föreningen för vuxna, unga och barn med utvecklingsstörning (FUB) och Autism och Aspergerförbundet deltog. Resultatet från workshopen ger viktiga insikter till tillgängligheten vid valen 2014, eventuella effekter av lagändringen samt behovet av ytterligare åtgärder.

Uppföljning av kommuner som fått dispens vid valet 2010

I uppdraget ingår att undersöka effekter av lagändringen. Beroende på tolkning är detta problematiskt. Att kunna se effekter av en ändring ställer krav på att ett utgångs- eller nolläge finns. Det finns också en tidsaspekt som bör nämnas, att effekter kan vara långsiktiga och det kan vara svårt att identifiera dem på kort tid. Ett nolläge på hur tillgängligheten såg ut vid valet 2010 saknas.

Myndigheten för delaktighet valde att mer specifikt följa upp de kommuner som sökte dispens 2010 för att ta reda på hur kommunerna löst tillgängligheten efter lagens genomförande. Genom Valmyndigheten gick det att få fram vilka kommuner som sökte dispens 2010 då Länsstyrelserna hade i uppdrag att rapportera detta till Valmyndigheten. De kommuner som sökt och fått dispens kontaktades och fick besvara korta intervjuer. De som svarade på intervjuerna

var jurister, kanslichefer- och sekreterare, valnämnder, servicekontor, upphandlingssamordnare och sekreterare i fullmäktige.

Undersöka tillgängligheten

Den första delen i uppdraget handlar om att undersöka hur tillgängligheten till vallokaler och röstningslokaler vid valen 2014 var.

Europaparlamentsvalet

För att undersöka tillgängligheten vid EU-valet utgår resultaten mestadels från de stickprov som genomfördes och en del från intervjuerna med valkanslierna. Stickproven rör till stor del den fysiska miljön. Brister som höga trösklar, avsaknad av dörröppnare, smala dörrar och liknande kan leda till onödiga hinder för personer som använder rullstol, rollatorer eller har svårt att gå. Det kan också försvåra mycket för personer som har nedsatt syn om det finns hinder i den fysiska miljön. Det finns även andra exempel som ofta utgör hinder och som också är en del i den fysiska miljön, till exempel kontrastmarkeringar, parfymförbud och ljudmiljö. En tillgänglig fysisk miljö är nödvändig för många personer med funktionsnedsättning men underlättar för många fler.

Entréns tillgänglighet

Det första steget är att ta sig till lokalerna överhuvudtaget, att gångvägen fram är framkomlig. I 89 procent av de inventerade lokalerna var vägen fram tillgänglig. Det är också viktigt att det finns en parkeringsplats reserverad inom 25 meter från entrén. Detta fanns vid 41 procent av lokalerna. Nästa steg handlar om att ta sig in i lokalerna. I 73 procent fanns en automatisk dörröppnare. Den aspekt av tillgänglighet där flest lokaler uppfyllde kraven var kring entrédörrens bredd, 95 procent hade en tillräckligt bred dörr. Men samtidigt hade nästan hälften av lokalerna för höga trösklar vid entrédörren vilket visar på vikten av att ha ett helhetstänk. Slutligen var det 27 procent av de inventerade lokalerna som hade kompletterat eventuell trappa med hiss eller ramp. I 59 procent av lokalerna fanns ingen trappa. Men i 4 procent fanns en trappa som inte kompletterats med hiss eller ramp.

”Huvudentrén till min vallokal bestod av en brant trappa”

Tillgängligheten inomhus

I de flesta lokalerna, 86 procent, var det möjligt att ta sig mellan rummen utan att passera trappor. I ett fåtal lokaler saknades hiss där det hade behövts. I de flesta lokaler, 76 procent, fanns tillräckligt breda dörrar inomhus, i 4 procent hade man inte det. Men i 20 procent var det inte relevant (exempel på detta är om lokalen endast har en entrédörr). I lokalerna inomhus var 72 procent av dörrarna uppställda eller hade dörröppnare, vilket saknades i 13 procent av lokalerna och var inte relevant i 25 procent av lokalerna. I 67 procent av

lokalerna inomhus var trösklarna tillräckligt låga, 13 procent hade för höga trösklar medan det inte var relevant i 20 procent av lokalerna. Det innebär att trösklarna inomhus var aningen mer tillgängliga än vid entrén.

För många med nedsatt syn är det viktigt att saker och ting är markerade så att de går att upptäcka. I 40 procent av de inventerade lokalerna var stora glasytor markerade, i 11 procent saknades markering och i 49 procent fanns inga stora glasytor. Som redan beskrivits ovan fanns inga trappor i de flesta lokalerna. Men i de fall det fanns hade 6 procent av totalandelen av lokalerna markerat trapporna medan 15 procent inte hade gjort detta. I 17 procent av lokalerna fanns ledstänger vid trapporna men det saknades i 4 procent. Också ljus och ljudförhållanden är viktiga för många med nedsatt syn eller hörsel. I 84 procent av lokalerna var ljusförhållandena tillräckligt bra och i 89 procent var ljudförhållandena tillräckligt bra.

Avslutningsvis när det gäller inomhusmiljön i lokalerna fanns det i 29 procent av dem en tillräckligt stor toalett för att kunna svänga med en permobil. Nästan hälften, 45 procent, av lokalerna hade en toalett som räknas som stor, men som inte rymmer en permobil. I 18 procent fanns för små toaletter och i 8 procent fanns inga publika toaletter alls.

Onödiga hinder som är enkla att åtgärda

Flera av de aspekter som beskrivits ovan tillhör på många sätt den lokalen som röstnings- eller vallokalen huserar i. Utöver själva lokalernas utformning finns många aspekter som adderas just i situationen då den används som en röstnings- eller vallokal.

I 36 procent av de inventerade lokalerna saknades en möjlighet att sitta ner. I 87 procent av lokalerna fanns inga föremål som stod i vägen, men i 13 procent var möbleringen inte tillräckligt bra. En annan aspekt är vikten av att få information om vart man ska gå och hur man ska göra. I 30 procent av lokalerna var skyltar, symboler och texter svåra att upptäcka och läsa.

För många personer med allergi finns också aspekter av tillgänglighet som mer handlar om att ha rutiner. Endast i 36 procent av lokalerna hade valarbetarna avrått från att använda parfym. I 61 procent av lokalerna fanns ett pälsdjursförbud, vilket inte omfattade ledarhundar. Liknande andelar, 62 procent av lokalerna, hade parfymfri tvål. När det gäller rökning fanns en anvisad plats för rökare som var minst 15 meter ifrån entrén i 15 procent av lokalerna. I 23 procent saknades det och i 63 procent var det inte relevant. Den aspekt som flest lokaler, 93 procent, levde upp till när det gäller tillgänglighet för personer med allergi var att det inte fanns allergiframkallande växter.

Röstningsförfarandet

Placeringen av valsedlarna är naturligtvis viktigt så att alla kan nå de valsedlar de önskar. I 79 procent av de inventerade lokalerna var valsedlarna lätta att nå, exempelvis för dem som använder rullstol. Vilket gör att i 21 procent av lokalerna var valsedlarna svåra att nå. När det gäller röstningsskärmarna fanns det en låg skärm i 88 procent av lokalerna. I 36 procent av lokalerna fanns det inte tillräckligt med utrymme bakom skärmarna för att (exempelvis) kunna svänga med en rullstol.

”Det var ett valbås med lägre bord som gjorde det lättare för mig som sitter i rullstol”

I intervjuerna med valkanslierna var fokus på deras arbete med valet, en aspekt som valkanslierna återkommande tog upp är var valsedlarnas utformning. Valsedlarnas utformning ligger tydligt utanför kommunernas ansvarsområde. Samtidigt leder de ändå till att valarbetarna ställs inför problem att veta hur de ska agera när en väljare har problem med valsedlarna. Det mest frekventa exemplet rör valhemligheten, att veta hur man hjälper någon samtidigt som man bevarar väljarens valhemlighet.

De nationella valen

De flesta svarande i enkäten röstade

För att undersöka tillgängligheten i samband med de nationella valen valde MFD att fråga väljare med olika funktionsnedsättningar om hur de uppfattat tillgängligheten. Av de som svarade på enkäten i Rivkraft var det hela 97 procent som röstade i de nationella valen, varav 50 procent röstade i en vallokal på valdagen, 42 procent röstade i förtid och resterande röstade på andra sätt. Att andelen som röstade är så pass hög bör tolkas med försiktighet eftersom urvalet är baserat på frivillighet som redovisats för i tidigare kapitel. Att bedöma valdeltagandet bland personer med funktionsnedsättning jämfört med övriga befolkningen ska inte göras baserat på Rivkraft utan måste göras senare när SCB rapporterar sitt uppdrag.²¹

Endast 1 procent av de svarande i enkäten röstade via ombud eller fullmakt. Av de få som inte röstade var orsakerna varierande, ett fåtal personer av de som inte röstade, avstod på grund av bristande tillgänglighet. Trots att det är få som uppger detta är det allvarligt. Ingen ska behöva avstå från sina demokratiska rättigheter på grund av bristande tillgänglighet.

²¹ Regeringen pressmedelände 2014-10-12 <http://www.regeringen.se/sb/d/18527/a/246579>

En av tre upplevde brister i tillgängligheten

Trots att de absolut flesta av de svarande röstade är det samtidigt en stor andel av dem som upplevde brister när de röstade. Av de svarande upplevde 4 procent många brister i tillgängligheten när de röstade och 29 procent upplevde en del brister. Det gör att totalt en tredjedel av de svarade upplevde problem med bristande tillgänglighet då de röstade. Den upplevda tillgängligheten varierar något utifrån funktionsförmåga eller typ av funktionsnedsättning. Störst andelar som upplevde brister hittar vi bland de med nedsatt syn där hälften upplevde brister. Nästan hälften av de med läs-skriv eller talsvårigheter upplevde också brister.

Tabell 2 Andelar som upplevde brister i tillgängligheten vid valet utifrån typ av funktionsnedsättning

Typ av funktionsnedsättning	Andel som upplevde brister i tillgänglighet
Synnedsättning/blind	49 %
Nedsatt hörsel/döv	25 %
Nedsatt rörelseförmåga	37 %
Neuropsykisk/psykisk nedsättning	32 %
Lindrig utvecklingsstörning	32 %
Läs/skriv/talsvårigheter	43 %
Annan funktionsnedsättning	36 %

Flera av de aspekter som uppges är inte direkt kopplade till själva lokalerna, exempelvis vägen till lokalen eller röstsedlarnas utformning, men uppfattas ändå som brister vid själva röstningsmomentet av väljarna. Det är därför svårt att exakt dra gränsen för vad som ingår i tillgänglighet som specifikt rör röstnings- och vallokaler.

Valsedlarna hindrar

Bland de som upplevde brister i tillgängligheten av de svarande var det flest personer, 44 procent, som upplevde svårigheter kopplat till valsedlarna. Problemen med valsedlarna är också något som funktionshindersrörelsen lyfter upp. Det handlar dels om placeringen av valsedlarna, dels om utformningen av valsedlarna.

Den första aspekten handlar således om det som kan räknas som en del i röstnings- eller vallokalen. Valsedlarna behöver placeras så att de är lätta att nå och placeras på ett sätt att det skapar tydlighet. Förmodligen handlar detta endast om bristande kunskap hos de som bär ansvar för valsedlarnas placering och är ett enkelt problem att få bort.

”Röstsedlarna var staplade på höjden o jag nådde bara två partier från rullstolen”

Den andra aspekten gällande valsedlarna handlar om själva utformningen. Många upplever att det är svårt att se skillnad när det gäller kommun-, landsting- och riksdagsval samt vilket partis valsedel det är. Avsaknaden av partisymboler eller loggor beskrivs som ett av problemen. Tydligare valsedlar skulle förmodligen underlätta och minska risken för fel inte bara för många personer med funktionsnedsättning utan för stora delar av befolkningen.

Till det kommer en problematik som framför allt får konsekvenser för många med synnedsättning. En problematik som funktionshindersrörelsen också belyser extra och beskriver får mycket negativa konsekvenser. Att det är svårt att personrösta, att det är svårt att få behålla sin valhemlighet och i värsta fall att kunna vara säker på att man röstat på det man avsåg. För en person som är blind är det omöjligt att på ordinarie röstsedlar veta vilket parti, val eller person som finns på valsedeln. Vilket leder till att hjälp från en ledsagare eller funktionär är nödvändig vilket i sin tur betyder att de inte kan behålla sin valhemlighet.

Vissa möjligheter fanns vid valen 2014 att få valsedlar i kuvert med punktskrift. De skickades ut genom SRF:s register om vilka som är punktanvändare vilket inte betyder att alla som har behov nåddes av detta. Trots att det fanns vissa möjligheter kring punktskrift är det viktigt att poängtera att många med synnedsättningar inte läser punktskrift samt att personvalsaspekten inte heller är löst utan kräver särskild hjälp. Många som har en synnedsättning ser sämre men ser ändå, för dem handlar det snarare om att text och annat på valsedlarna är för smått och svårt att se.

”Jag skulle vilja rösta på person men det var inte möjligt att göra detta på ett anonymt sätt som synskadad. Jag bor på en liten ort och känner röstmottagarna så jag fick avstå”

Lokalernas möblering och utformning

Av de som upplevde brister i enkäten är det en stor andel, 32 procent som upplevde svårigheter med att använda röstbåsen. Det var också 28 procent som hade svårigheter att ta till sig av informationen i vallokalen. Dessa två brister handlar om saker som specifikt rör valsituationen och handlar alltså inte lokalernas grundläggande utformning. Bristerna i tillgänglighet som kan

relateras till själva lokalens grundläggande utformning upplevs också men i mindre utsträckning än de ovan. Av de svarande upplevde 21 procent svårigheter att ta sig runt i lokalerna och 18 procent svårigheter med att överhuvudtaget ta sig in i lokalerna.

Andra hinder

Utöver de hinder som beskrivits ovan upplevdes också svårigheter kring andra aspekter. Bland annat allergi där exempelvis valfunktionärer och väljare bär parfym eller att det förekommer nötter i lokalen. En grupp som möter många hinder är de som är överkänsliga mot elektromagnetiska fält. Där wifi, mobiler, lysrör med mera skapar svårigheter. Totalt var det 9 procent av de svarande som upplevde problem kopplat till allergier av olika slag.

Slutligen var det också många som upplevde att det var trångt, rörigt och stökigt i lokalerna. Stökig miljö och/eller dålig ljudmiljö kan försvåra röstandet för alla men framförallt för personer med kognitiva- eller hörselnedsättningar.

Sammanfattande slutsatser för tillgängligheten vid valen 2014

Resultaten från stickproven vid EU-valet, enkäten till väljare, intervjuerna med valkanslierna och workshopen med funktionshinderrörelsen visar samma sak, att det fortfarande finns en hel del brister kvar i tillgängligheten i röstnings- och vallokalerna. Det handlar inte om att vissa lokaler har mängder av brister utan snarare att alla lokaler brister i något eller någon aspekt. Detta leder till att många fortfarande upplever svårigheter när de ska rösta. När det gäller lokalerna finns två tydliga delar.

Den första handlar om hinder som kan ses som enkla att få bort. Det handlar inte om stora eller dyra förändringar utan små saker som kan utgöra stora hinder för många så länge de finns kvar. Ofta handlar det om kunskap och medvetenhet, såsom kunskap om hur valsedlar ska placeras, hur röstbås ska se ut, att parfymförbud är viktigt, att skyltar och information är lätt att hitta och tydliga med mera.

Den andra delen handlar om de lokaler som används som röstnings- och vallokaler och deras tillgänglighet i grunden. Det handlar om bredd på dörrar, dörröppnare, trösklar, kontrastmarkeringar, ljus- och ljudmiljö, tillgång till hiss och stora toaletter med mera. När det kommer till att dessa lokaler ska användas i samband med valen finns två sätt att gå till väga. Antigen väljs lokaler med brister bort och används inte vid valen eller så åtgärdas de brister som finns så att lokalerna kan användas vid valen. Av dessa två alternativ måste åtgärda ses som det bästa, skolor, bibliotek, folkets hus, ungdomsgårdar, kulturhus etc. är lokaler som används i stort sett varje dag till verksamheter där alla ska kunna delta oavsett funktionsförmåga. Det handlar om att ett systematiskt arbete med

att förbättra tillgängligheten framförallt i kommunernas egna lokaler måste göras.

Enligt lag ska det som kallas enkelt avhjälpna hinder vara åtgärdade och från och med 1 januari finns också en ny form av diskriminering i Sverige som handlar om bristande tillgänglighet. Med bristande tillgänglighet avses att en person med funktionsnedsättning missgynnas genom att en verksamhet inte vidtar skäligen åtgärder för tillgänglighet för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning.

Utöver tillgängligheten i själva röstning- och vallokalerna visar också resultatet att valsedlarna utgjorde funktionshinder för många. De svarande i enkäten, funktionshindersrörelsen och valkanslierna pekade mot samma sak. Vid valen fanns risker att valsedlarnas utformning leder till att väljare inte kunde vara säkra på att de röstat på det de avsåg, att det är omöjligt att behålla sin valhemlighet samt att personröstning inte är möjlig. Att ställas inför dessa risker kompromissar med möjligheten att rösta på lika villkor och är en allvarlig brist idag. När det gäller valsedlarnas utformning går det utanför kommunens ansvar och måste ses över på nationell nivå.

Det finns möjligheter att på kort tid förändra de saker som beskrivits som enkla, redan till det aviserade extra val som genomförs i mars 2015 finns möjligheter att se över exempelvis placering av valsedlar, införa parfymförbud, ställa upp dörrar med mera. Sedan på lång sikt handlar det om en ökad medvetenhet och kunskap. Ökar detta bland de ansvariga för valen och att arbetet med att förbättra tillgängligheten generellt ökar finns goda förutsättningar för att se stora förbättringar vid valen 2018. Det gäller att få igång sådant arbete i god tid och för det kan det krävas särskilda insatser.

Effekter av lagändring

Den andra delen av uppdraget handlar om att beskriva effekterna av lagändringen. Som beskrivits tidigare i kapitlet med genomförda insatser finns svårigheter med att beskriva sådana effekter då nolläge saknas. Myndigheten för delaktighet har valt att göra en analys där effekt diskuteras på två olika sätt. Det första är att undersöka effekten på de lokaler som 2010 fick dispens för att användas trots att de var otillgängliga. Det andra är att undersöka upplevda förändringar i tillgängligheten mellan 2010 och 2014.

Dispens vid valet 2010

Vid valet år 2010 var det 17 stycken lokaler som fick dispens av länsstyrelserna. Lokalerna fanns i elva olika kommuner. Det handlar alltså om ett fåtal kommuner och lokaler som sökte och fick dispens. Av de 17 lokalerna som fick dispens 2010 handlade det främst om att det förekom trappsteg in i entrén. Ett antal lokaler hade också fått dispens på grund av att de saknade hiss trots att lokalen låg över markplan.

Den främsta motiveringen till att dispens beviljats var att det saknades alternativa lokaler med bättre tillgänglighet. Det var också relevant i de fall en lokal ansågs särskilt etablerad sedan tidigare val. En annan aspekt var geografisk dvs. att lokalen legat centralt och utgjort en naturlig samlingsplats. Slutligen ingick också bokbussar som använts med argumentet att de trots bristande tillgänglighet uppmuntrar och förenklar för många att kunna rösta.

Lösningarna 2014

För att kunna leva upp till lagändringen vid årets val valdes 9 av de 17 lokalerna bort. De flesta ersattes av nya lokaler och ett fåtal togs bort utan ersättning. I vissa fall har det betytt att den nya lokalen ligger sämre till geografiskt eller att den upplevts som trång enligt kommunen.

Det finns också fall där lokaler behållits. I fem fall behölls lokalen utan anpassning, med argumentet att kommunen insett att lokalen lever upp till kraven efter att ha installerat ramper vid valet 2010. I två av lokalerna har man nu till valet 2014 installerat ramp och lever upp till kraven. I en lokal hanns detta inte med till EU-valet men var åtgärdat till de nationella valen.

Effekter av lagändringen kan till viss del märkas hos kommunerna. Tre av de kommuner som sökt dispens år 2010 upplevde ökad medvetenheten, vilket lett till att de skärpt inventeringen av lokalerna. Tre andra kommuner ansåg att lagändringen fått negativ påverkan i deras arbete då de redan innan hade så pass många krav att leva upp till när det gäller röstnings- och vallokaler.

Någon kommun lyfte också vikten av att detta gjort att man förbättrat tillgängligheten i en lokal som inte bara är vallokal utan också en skola. Lagändringen ger således positiv effekt både som symbolvärde för prioritering vid vallokaler, och får även positiva konsekvenser som sträcker sig utanför valsituationen. Genom att lyfta betydelsen av tillgänglighet till vallokaler kan de lokaler som används få ökad tillgänglighet generellt.

”Min vallokal ligger i anslutning till ett bibliotek. Förra gången låg den långt in i lokalen och det var svårt att hitta dit. Nu fanns den precis vid ingången. Personalen har också blivit mer hjälp- och uppmärksam”

Förändringar mellan valen

I enkäten till väljarna med funktionsnedsättning ställdes frågor om de upplevt förändringar sedan senaste valet. Upplevda förändringar behöver inte vara härledda till lagändringen men ger ändå en indikation kring effekter.

Största andelen, 66 procent i enkäten svarade att de inte upplevt några förändringar. Medan 9 procent upplevde förändringar, men att de förändringar som upplevts inte påverkat dem varken positivt eller negativt. Slutligen upplevde 5 procent att de upplevt förändringar som gjort det sämre för dem samtidigt som 7 procent upplevt förändringar som var positiva och som gjort det bättre för dem.

Funktionshindersrörelsen beskriver att en del förbättringar upplevts och då handlar det främst om den fysiska tillgängligheten. Mer inventering av lokalerna har genomförts. Samtidigt beskrivs att fokus på fysisk tillgänglighet i exempelvis checklistor lämnar annat utanför. Tillgängligheten för personer med syn- eller kognitiva nedsättningar beskrivs inte ha förbättrats på motsvarande sätt.

Sammanfattande slutsatser för effekter av lagändringen

Det är svårt att tala om effekter utan att känna till utgångsläget. Avser man effekter kring vad som direkt hände med de lokaler som användes vid valen 2010 med dispens, har de valts bort eller åtgärdats vilket är mycket positivt.

Det bör tas i beaktning att det kan ha funnits ett antal lokaler som användes utan att söka dispens år 2010 med brister i tillgängligheten. Samma sak gäller vid valen 2014. Från stickprovet vid EU-valet vet vi att 4 procent av de

inventerade lokalerna saknade hiss eller ramp trots att det fanns trappor. Detta känns igen som en av bristerna som förekom i de lokaler som fick dispens år 2010. Lagändringen är alltså ingen garanti för att tillgängligheten är säkerställd.

Tolkar man att effekten handlar om att tillgängligheten ska bli bättre generellt är det svårt att avgöra vad som är en effekt av lagändringen. Ökad tillgänglighet beror förmodligen på flera samverkande aspekter. Det är få som har märkt av förändringar sedan valet 2010. Dock är det positivt att de är fler som märkt av positiva förändringar än negativa.

Myndigheten för delaktighet bedömer att lagändringen är av stor betydelse. Ändringen täcker upp en lucka som funnits i det strukturella ramverket och som nu bidrar till att öka möjligheten att säkerställa delaktigheten för alla. Det är en tydlig signal om vikten av tillgänglighet och visar på prioritet i valet och utformningen av röstnings- och vallokaler. På längre sikt bör ändringen få ytterligare positiv effekt och leda till förbättrad tillgänglighet.

Säkerställer full delaktighet?

Utifrån de resultat som beskrivits tidigare kring tillgängligheten vid valen 2014 finns mer att göra för att kunna säkerställa full delaktighet i de allmänna valen. Både när det gäller själva röstnings- och vallokaler men också kring andra aspekter utöver lokalerna.

Full delaktighet i de allmänna valen

Myndigheten för delaktighet har tolkat den här delen av uppdraget som att det är en bredare fråga än själva röstningsförfarandet. Att det handlar om att bedöma om full delaktighet i de allmänna valen säkerställs i en situation där alla röstnings- och vallokaler är fullt tillgängliga. Det kan krävas något mer för att säkerställa delaktigheten för personer med funktionsnedsättningar utöver själva lokalerna.

När det gäller själva röstningsförfarandet, handlar det om just lokalernas tillgänglighet och valseklarnas utformning. Samtidigt är de allmänna valen något mer än endast ett röstningsförfarande. En nyckelaspekt är att kunna ta del av informationen som omger ett val för att kunna ta ett beslut på lika villkor som alla andra. Första steget handlar om att kunna tillgodogöra sig nödvändig information från myndigheter och kommuner i samband med valen. Det andra steget handlar om politiska budskap och debatten. Exempelvis partiprogram, debatter i media, webbplatser som rör valfrågorna med mera. Att kunna lägga sin röst rent fysiskt är bara en del av processen.

Information en förutsättning för delaktighet

I enkäten till väljarna med funktionsnedsättning och i den workshop som genomfördes med funktionshindersrörelsen lyftes ofta saker som inte direkt rör röstnings- eller vallokaler specifikt. Det är tydligt att valen ses som en helhet och att vattentäta skott mellan vad som tillhör innan valen, själva röstningsförfarandet och lokalerna inte existerar.

”Som dyslektiker skulle jag vilja ha tillgång till mera lättläst information”

Kring information och kunskap hos väljarna lyfte funktionshindersrörelsen att det skett vissa förbättringar. Exempelvis har studiecirkel genomförts som ökat valdeltagandet bland personer med utvecklingsstörning.²² Fler debatter än tidigare har varit tolkade på teckenspråk. Webbplatsen ”alla väljare” har varit

²² <http://www.sv.se/sv/Underwebbar-projekt/Mitt-val/>

mycket bra och Valmyndigheten upplevs ha haft mer information på teckenspråk.

En liknande bild kring information gavs av de svarande i enkäten, där det framgår att mycket information har blivit bättre även om det naturligtvis finns mer att göra. När det gäller medierna svarade 52 procent att de tyckte informationen kring valet var helt och hållet tillgängliga för dem. Samma fråga ställdes kring partiernas information. Där är det något färre som svarar att det helt och hållet var tillgängligt för dem, 48 procent. När det kommer till kommuner och myndigheters information uppgav 44 procent att de tyckte informationen var helt och hållet tillgänglig för dem.

Tabell 3 Andelar svarande kring information.

Aktör	Helt och hållet tillgänglig	Delvis tillgänglig	Inte alls tillgänglig
Partiernas information	48 %	37 %	10 %
Kommuner och myndigheters information	44 %	35 %	12 %
Mediernas information	52 %	36 %	6 %

”Partierna satsar mycket på valfilmer men utan text missar många mycket”

De vanligaste hinder som fanns i samband med informationen är att den inte är tillgänglig för personer med syn- eller hörselnedsättning. Andra hinder var att informationen var svår att förstå eller att informationen helt saknades eller var svår att hitta. Ett exempel lyftes av funktionshindersrörelsen kring de teckenspråksfilmer som fanns på Valmyndighetens webbplats. Dessa ansågs vara bra, men det var få som kände till dem. En annan aspekt som framkom i enkäten rörde valstugorna inför valet. Dessa sig upplevdes inte vara tillgängliga. I kommentarerna från FN till Sverige återfinns rekommendationer kring information och valen. FN beskriver att de är oroade över bristen på information om tillgänglighet. De rekommenderar Sverige att säkerställa att väljarna får

kunskap genom massmedia, att valkampanjer görs tillgängliga och att det finns information om valet i alternativa format.²³

En annan aspekt av information som lyftes både i enkäten och av funktionshindersrörelsen är webbplatsernas tillgänglighet. Företaget Funka genomförde tillgänglighetstester av riksdagspartiernas webbplatser. Testet gjordes utifrån tio kriterier från WCAG 2.0 som är standard för tillgänglig webb.²⁴ Liknande tester har genomförts tidigare av Funka på uppdrag av EU-kommissionen. Resultaten visar att ingen av partiernas webbplatser egentligen var i närheten av att uppfylla kraven på tillgänglig webb.²⁵

Ytterligare möjligheter att säkerställa delaktighet

Vid sidan av tillgängliga röstnings- och vallokaler, tillgängliga valsedlar och tillgänglig och förbättrad information kring valen, finns också saker som ligger lite i gränslandet. E-röstning var något som lyftes av funktionshindersrörelsen, valkanslierna som intervjuades och av de svarande i enkäten som en möjlighet som skulle kunna underlätta för många personer med funktionsnedsättning. E-röstning skulle exempelvis göra det möjligt för synskadade att personrösta och behålla sin valhemlighet. Myndigheten för delaktighet vill trycka på vikten av att eventuella e-röstningslösningar endast får en positiv effekt om de är tillgängliga och användbara för alla oavsett funktionsförmåga. I kommentarerna från FN kring arbetet med konventionen tas e-röstning upp. Sverige får positiva kommentarer för arbetet och planerna att göra testförsök med e-röstning som är fullt ut tillgänglig vid valen 2018.²⁶ Frågan kring eventuell vidare utredning om e-röstning bereds just nu.

”Som gravt synskadad går det inte att personrösta på egen hand som det är nu. För att lösa det problemet skulle jag gärna se någon form av elektronisk röstning, t.ex. med hjälp av dator i vallokalen eller på distans. En annan lösning är att kunna fylla i en elektronisk valsedel som du sedan skriver ut.”

²³ Committee on the Rights of Persons with Disabilities Concluding observations on the initial report of Sweden

[http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20\(pdf\)](http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20(pdf))

²⁴ W3C WCAG2.0 <http://www.w3.org/TR/WCAG20/>

²⁵ <http://www.funkanu.com/PageFiles/15196/Funkas-granskning-av-de-politiska-partiernas-webbplatser-2010.pdf>

²⁶ Committee on the Rights of Persons with Disabilities Concluding observations on the initial report of Sweden

[http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20\(pdf\)](http://www.manskligarattigheter.se/Media/Get/721/Ladda20ner20dokument,20engelska20(pdf))

Tekniska lösningar och hjälpmedel

Ett annat spår är användningen av olika typer av hjälpmedel eller teknik som skulle kunna underlätta. Enstaka kommuner använde denna möjlighet i valen 2014. Exempel på hjälpmedel eller tekniska lösningar som lyfts av rörelsen och i enkäten är bland annat förstoringsapparater, datorer i vallokaler med möjlighet att skriva ut, möjlighet att få valsedlar i tillgängliga format och på den egna datorn kryssa i personer och sedan skriva ut. Teknikutvecklingen kan ge möjligheter att förbättra röstningsförfarandet också utöver e-röstning men idag saknas kunskap om hur detta ska och kan användas.

Sammanfattande slutsatser för att säkerställa full delaktighet

För att säkerställa full delaktighet i de allmänna valen krävs utöver ett fortsatt arbete med tillgängligheten till röstnings- och vallokaler och valsedlarna också arbete med andra aspekter.

Tillgängligheten till information kring själva röstningsförfarandet och valens praktiska delar, information och budskap från partierna och möjlighet att ta del av debatter är alla aspekter av att kunna delta i valen. För att förbättra informationen krävs återigen kunskap och medvetenhet. Det handlar om att göra den generella informationen så tillgänglig som möjligt. Exempelvis att öka tillgängligheten på webbplatser, att se till att filer som pdf:er är gjorda på ett sätt att alla kan läsa dem, partiprogram i alternativa format, information översatt till teckenspråk, textning av debatter på tv med mera. För att öka tillgängligheten på informationen krävs kanske också särskilda satsningar med syfte att underlätta för specifika grupper i samhället.

Utöver information finns vägar att öka delaktigheten som ligger lite i gränslandet mellan röstnings- och vallokaler, valsedlar och information. Ett införande av e-röstning kan ge många personer med olika funktionsnedsättningar förbättrade möjligheter att delta i val, under förutsättning att lösningarna är tillgängliga. Det finns också möjligheter att undersöka andra möjligheter som finns tack vare den tekniska utvecklingen.

Med ett systematiskt arbete kring tillgänglighet i lokaler, kring information och ett arbete med att se möjligheter kring innovation och användning av tekniska lösningar ökar möjligheterna att säkerställa full delaktighet till de allmänna valen.

Ytterligare åtgärder

Slutsatserna av uppdraget leder till ett antal åtgärdsområden som Myndigheten för delaktighet anser behöver ses över för att förenkla röstningsförfarandet för personer med funktionsnedsättning och öka delaktigheten till de allmänna valen.

Lokalernas grundläggande tillgänglighet

De lokaler som används som röstnings- och vallokaler är ofta skolor, bibliotek, kulturhus, ungdomsgårdar etc. vilka måste ha en bättre tillgänglighet i grunden. En bättre tillgänglighet ökar möjligheterna för många personer med olika funktionsnedsättningar att kunna använda lokalerna också till andra aktiviteter utöver valen.

I intervjuer med valkanslier beskrevs att det ofta är ett krav när lokaler väljs som ska användas som röstnings- eller vallokaler att det ska vara kommunens egna lokaler. På så sätt ligger ansvaret för lokalernas grundläggande tillgänglighet på kommunen i bredare mening än på valnämnden eller valkansliet.

I kapitlet om kommunerna som sökte dispens märktes två tydliga alternativ då en lokal i grunden har brister i tillgängligheten. Antigen åtgärdas lokalen eller så väljs den bort. Att välja bort lokaler vid valen på grund av bristande tillgänglighet är inte den bästa lösningen. Istället måste kommunerna systematiskt arbeta med tillgängligheten i sina lokaler så att de går att använda som röstnings- och vallokaler.

Utifrån alternativet att välja bort lokaler med brister i tillgängligheten är tid och kunskap nycklar. I intervjuerna med valkanslierna beskrivs hur lokalerna väljs långt innan valet. I vissa fall upp till 1,5 år innan valet. Om man vill kunna påverka vilka lokaler som väljs exempelvis med krav eller riktlinjer på lokaler måste dessa krav eller riktlinjer nå kommunerna långt innan valet för att kunna få effekt.

Kommunerna måste generellt säkerställa att de egna lokalerna följer de lagar och regler som finns på området, samt att tillsyns genomförs.

Ökad kunskap

Resultaten visar att många hinder uppstår specifikt i situationen då lokalen används som röstnings- eller vallokal. Det handlar om enkla saker som många gånger kan undvikas med kunskap. Exempelvis hur röstnings- eller vallokal ska

möbleras för att vara tillgänglig och kunskap om vilka rutiner som behöver finnas.

Valkanslierna beskrev den fysiska tillgängligheten som enklare att arbeta med, medan arbete med tillgänglighet utifrån kognition, allergi, psykiska nedsättningar, dvs. de som beskrevs som ”osynliga”, däremot sågs som svårare. Utbildning inför valen genomförs oftast för alla som ska arbeta med valen, valnämnderna, valkanslierna och valarbetarna. Dock handlar det ofta om ett par timmar. Valkanslierna beskrev vidare att det finns bra material idag som kommunerna får från Valmyndigheten. Exempelvis om hur man ska möblera generellt och saker som beskrivs som tekniska av kommunerna. Men kommunerna efterfrågar ytterligare kunskap.

Det finns alltså ett mycket tydligt behov av ökad kunskap, vilket ställer krav på att material och utbildning förbättras och ökar i omfattning till de som ska genomföra valen. Om kunskapen och medvetenheten ökar kommer många enkla hinder som fanns vid valen 2014 att ha minskat redan till det avsierade extra valet 2015 och vara borta till valen 2018.

Enhetliga riktlinjer och standarder

Valkanslierna lyfte också behovet av harmoniserade riktlinjer eller standarder kring tillgänglighet. Det skulle kunna underlätta i arbetet med att säkerställa tillgängligheten. Standarder eller riktlinjer skulle ge vägledning i valet av lokaler, kring rutiner och möblering av lokalen. Det skulle också motverka skillnader mellan olika kommuner och röstnings- och vallokaler. Samt kunna ligga till grund för att genomföra kunskapsökande insatser på området.

I arbetet med att ta fram enhetliga riktlinjer behöver flera relevanta aktörer delta som Myndigheten för delaktighet, Boverket, kommunerna, Länsstyrelserna, Valmyndigheten och funktionshindersrörelsen.

Valsedlarnas utformning

Resultaten som kommit av uppdraget visar att ett av de främsta problemen rör valsedlarna. I dagens system finns brister i möjligheten för personer att vara säkra på att de röstat på det som avsågs, kunna personrösta eller behålla sin valhemlighet. Det är hinder som kan få allvarliga konsekvenser och innebär att alla inte kan rösta på lika villkor.

Loggor på valsedlarna är en aspekt som framkommit som viktig för att göra det tydligare och är något som regeringen redan initierat ändringar i vallagen kring.

Utöver loggor måste valsedlarnas utformning utredas vidare och möjligheterna att göra förändringar inför valet 2018 behöver ses över. Det är avgörande för att

kunna förbättra röstningsförfarandet och säkerställa delaktigheten för alla, oavsett funktionsförmåga.

Utredning av tekniska möjligheter

Det behövs mer kunskap och innovation kring hur teknik kan användas för att underlätta för personer med funktionsnedsättning i de allmänna valen. Med tekniska lösningar syftas här till andra saker än e-röstning. Det syftar snarare till möjliga lösningar med hjälp av tekniken som kanske finns eller kan tas fram.

Den här studien har endast snuddat vid att titta på olika tekniska möjligheter för att öka delaktigheten vid val. Här finns ett behov av att både kartlägga vad som används redan idag samt att se över vilka ytterligare möjligheter som tekniken kan erbjuda. Det behövs en ordentlig omvärldsbevakning för att studera vilka lösningar som används redan idag i Sverige eller andra länder. Det behövs också ett innovativt tänk kring vilka möjligheter som skulle finnas med tekniken.

Förbättrad information till medborgarna

Att kunna rösta på lika villkor handlar också om att kunna göra ett val baserat på att ha kunnat ta del av information från myndigheter och kommuners, partiernas budskap och politiska debatter. För att öka möjligheterna för alla att kunna göra val på lika villkor måste informationen i samband med valen öka i tillgänglighet. Det gäller myndigheter och kommuners information, det gäller mediernas och det gäller partiernas information.

Ett exempel som lyfts som mycket bra av funktionshindersrörelsen är webbplatsen "Alla väljare" detta har också regeringen tagit tillvara på och har gett Myndigheten för tillgängliga medier i uppdrag att fortsätta driva webbplatsen vilket är en mycket positiv del i att förbättra möjligheterna till information.

Myndigheten för delaktighet ser också i utvecklingen att framförallt tv blir mer och mer tillgängligt för varje år. Teckenspråkstolkade program finns i högre utsträckning framförallt på play-kanaler. Textningen av svenska program ökar också. Samtidigt ökar också antalet informationskanaler. Webb-tv, webbtidningar, nyhetsapplikationer, sociala medier med mera ökar i omfattning. Vilket betyder att fler aktörer än någonsin skulle behöva beakta tillgänglighet för att alla ska ha möjligheten att ta del av samma information.

Det krävs ytterligare satsningar mot valen 2018 för ökad tillgänglighet till informationen kring valen.

Myndigheten för delaktighet vill också lyfta möjligheterna för de politiska partierna att göra en satsning mot att tillgängliggöra mer av sin information.

Exempelvis skulle politiska program i tillgängliga format, ökad tillgänglighet på webbplatser och mer information i olika format öka möjligheten för partierna att nå ut till fler med sina budskap.

Bilaga 1 Val på lika villkor? - Tabeller med resultat från stickprov genomfört i samband med EU-valet.

Resultatet från inventeringen av röstnings- och vallokaler i samband med EU-valet

Tabell 1 Tillgänglighet entré till lokalen

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna	Andel EJ RELEVANT av lokalerna
Gångvägen framkomlig	89 %	11 %	0 %
Parkeringsplats inom 25 meter från entrén	41 %	58 %	1 %
Eventuell trappa kompletterad med ramp eller hiss	37 %	4 %	59 %
Automatisk dörröppnare	73 %	24 %	3 %
Entrédörr minst 80 cm passagemått	95 %	5 %	0 %
Inga trösklar eller max15 mm höga	54 %	46 %	0 %
Anvisad plats för rökare 15 m från entré	15 %	23 %	63 %

Tabell 2 Tillgänglighet lokalernas utformning

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna	Andel EJ RELEVANT av lokalerna
Möjligt att ta sig mellan lokaler utan trappor	86 %	7 %	7 %
Eventuell hiss tillräckligt stor	10 %	3 %	87 %
Dörrar minst 80 cm passagemått	76 %	4 %	20 %
Dörröppnare eller uppställa dörrar	72 %	13 %	25 %

Inga tröskar eller max 15 mm höga	67 %	13 %	20 %
-----------------------------------	------	------	------

Tabell 3 Tillgänglighet trappor, glasytor och möblering

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna	Andel EJ RELEVANT av lokalerna
Stora glasytor tydligt markerade	40 %	11 %	49 %
Trappor markerade	6 %	15 %	79 %
Ledstång i alla trappor	17 %	4 %	79 %
Möjlighet att sitta ner	64 %	36 %	0 %
Möbleringen ger tillräckligt manöverutrymme	87 %	13 %	0 %

Tabell 4 Tillgänglighet utifrån allergi

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna
Inga heltäckningsmattor	98 %	2 %
Valarbetarna har avrått från parfym	36 %	64 %
Förbud mot pälsdjur förutom ledarhund	61 %	39 %
Inga allergiframkallande växter	93 %	7 %
Tvålen oparfymerad	62 %	38 %

Tabell 5 Tillgänglighet skyltar, belysning, ljus och ljudförhållanden

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna
Skyltar, symboler, texter lätta att läsa/upptäcka	70 %	30 %
Bra ljusförhållanden	84 %	16 %
Bra ljudförhållanden	89 %	11 %

Tabell 6 Tillgänglighet röstningsskärmar

Tillgänglighetsaspekt	Andel JA av lokalerna	Andel NEJ av lokalerna
Fanns låg röstningsskärm	88 %	12 %
Tillräckligt utrymme för en rullstol att svänga	64 %	36 %
Valsedlarna lätta att nå	79 %	21 %

Tabell 7 Tillgänglighet toaletter – Fanns en toalett som fungerar för personer som använder en eldriven rullstol andel av lokalerna

Ja	Nej, men finns en stor toalett	Nej	Nej, finns inga publika toaletter
29 %	45 %	18 %	8 %

Val på lika villkor?

En studie av tillgängligheten vid de allmänna valen 2014

Att kunna delta i de allmänna valen på lika villkor är en mänsklig rättighet och grundläggande i demokratin. År 2014 har beskrivits som ett supervalår då både val till Europaparlamentet och de nationella valen genomfördes. I januari genomfördes en ändring i vallagen som innebär att kommuner inte längre kan söka dispens för att få använda röstnings- eller vallokaler som har brister i tillgängligheten.

Dåvarande Handisam fick i januari 2014 i uppdrag av regeringen att genomföra en studie av tillgängligheten till röstnings- och vallokaler under de allmänna valen 2014. Resultaten i studien visar att det fanns brister kvar i tillgängligheten i röstnings- och vallokalerna, trots ändringen av vallagen. Vid EU-valet visade ett stickprov att de flesta röstnings- och vallokaler brast i någon eller några aspekter av tillgängligheten. Vid de nationella valen upplevde många personer med funktionsnedsättning brister i tillgängligheten. Baserat på resultaten i studien ser Myndigheten för delaktighet ett antal åtgärdsområden som kan förbättra möjligheten att delta i de allmänna valen för alla, oavsett funktionsförmåga.

Myndigheten för delaktighet
Box 1210, 172 24 Sundbyberg
Besöksadress: Sturegatan 3
08-600 84 00
info@mfd.se
www.mfd.se
Serie 2014:15